

випадках, коли наслідком клевети чи образи (шантаж, систематичне приниження людської гідності) є самогубство потерпілого або притягнення його до кримінальної відповідальності за вчинення злочину (при неправдивому повідомленні суду, прокуророві, слідчому або органу досудового розслідування про вчинення злочину конкретною особою), винна особа за наявності додаткових умов буде притягнута до кримінальної відповідальності за ст. 120 або 383 КК України. Разом з цим, чинним законом про кримінальну відповідальність не охоплено випадки настання істотної або тяжкої шкоди у виді самогубства іншої особи (крім особи, щодо якої мав місце клевети) або загрози тілесних ушкоджень потерпілому від клевети, поширення неправдивої інформації чи перекручених відомостей у засобах масової інформації щодо особистого життя особи чи наявності невиліковної інфекційної хвороби або психічного розладу тощо.

Підтвердження такому підходу щодо необхідності криміналізації клевети та образи можна побачити й у законодавстві багатьох європейських країн, зокрема Німеччини (§ 185-§ 200) [9, 119-122], Іспанії (ст. 210) [6, 143], Данії (§ 267-§ 274) [5, 197-201], Нідерландів (ст. 261-ст. 271) [4, 367-373], Швейцарії (ст. 173-ст. 177) [10, 196-199], Польщі (§ 212) [7, 155-156] та багатьох інших, що свідчить про ефективність такого виду відповідальності та його відповідність європейським стандартам.

Крім того, держави, які, як і Україна, раніше відмовилися від кримінальної відповідальності за клевету, останнім часом повертаються до цього правового інструменту захисту честі, гідності та ділової репутації особи. Зокрема, у Російській Федерації прийнято закон, яким відповідальність за клевету повернута зі сфери адміністративних правопорушень до кримінальних злочинів (ст. 128.1 КК РФ).

Вказане, враховуючи існуючі проблеми щодо захисту честі, гідності й ділової репутації чинним законодавством України, дозволяє запропонувати таку систему заходів, спрямованих на захист честі, гідності та ділової репутації від протиправних посягань на ці немайнові особисті (приватні) права особи: шкода загрози діловій репутації особи повинна відшкодовуватися в цивільно-правовому порядку наявним інструментарієм цивільного законодавства; посягання, пов'язані із загрозою шкоди шляхом образи, внаслідок підвищеної суспільної небезпеки, слід визнати кримінальним проступком, а клевету - злочином і передбачити за них кримінальну відповідальність.

Перспективним напрямом обраної проблематики є порівняльно-правовий аналіз закордонного кримінального законодавства, яким передбачено відповідальність за посягання на честь та гідність особи.

Література

1. Коржанський М.Й. Кваліфікація злочинів: навч. посібник / М.Й. Коржанський. - 3-тє вид. - К.: Атіка, 2007. - 592 с.
2. Методичні рекомендації "Відшкодування моральної шкоди": Лист Міністерства юстиції України від 13.05.2004 р. № 35-13/797 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v_797323-04 - Заголовок з екрану.
3. Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 31.03.95 р. № 4 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-95>. - Заголовок з екрану.
4. Уголовный кодекс Голландии / Науч. ред. докт. юрид. наук, заслуженный деятель науки РФ, проф. Б.В. Волженкин, пер. с англ. И.В. Мироновой. - 2-е изд. СПб.: Издательство "Юридический центр Пресс", 2001. - 510 с.
5. Уголовный кодекс Дании / Научное редактирование и предисловие С.С. Беляева, канд. юрид. наук (МГУ им. М.В. Ломоносова) Перевод с датского и английского канд. юрид. наук. С.С. Беляева, А.Н. Рычевой - СПб Издательство "Юридический центр Пресс", 2001 - 230 с.
6. Уголовный кодекс Испании / [Науч. ред. и предисл. Н.Ф. Кузнецова, Ф.М. Решетников; пер. В.П. Зырянова, Л.Г. Шнайдер]. - М.: Издательство "Зерцало-М", 1998. - 218 с.
7. Уголовный кодекс Республики Польша / Науч. ред. канд. юрид. наук, доц. А.И. Лукашов, докт. юрид. наук, проф. Н.Ф. Кузнецова; вступ. статья канд. юрид. наук, доц. А.И. Лукашова, канд. юрид. наук, проф. Э.А. Саркисовой; перевод с польского Д.А. Барилевич - СПб.: Издательство "Юридический центр Пресс", 2001. - 234 с.
8. Уголовный кодекс Украины: Научно-практический комментарий (ответственные редакторы С.С. Яценко, В.И. Шакун). - К.: Правові джерела, 1998. - 1088 с.
9. Уголовный кодекс ФРГ / [пер. с нем. и предисл. А.В. Серебренникова]. - М.: ИКД "Зерцало-М", 2001. - 208 с.
10. Уголовный кодекс Швейцарии / Научное редактирование, предисловие и перевод с немецкого канд. юрид. наук А.В. Серебренникова - СПб.: Издательство "Юридический центр Пресс", 2002 - 350 с.

Субботенко О.С.

*ад'юнкта ад'юнктури та докторантури
Харківського національного університету
внутрішніх справ*

Надійшла до редакції: 16.12.2012

УДК 341.232

ГАЛУЗЕВІ ПРИНЦИПИ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА

Сучасне міжнародне гуманітарне право містить у собі не тільки численні конкретні правила ведення збройної боротьби, а й ряд принципів цієї галузі міжнародного права. Виникнення, формування галузевих принципів та їхній зміст визначаються специфікою суспільних відносин, які вони регулюють. Істотною особливістю принципів права збройного конфлікту від основних принципів міжнародного права є те, що основні принципи міжнародного права складають право мирного співіснування, а принципи міжнарод-

ного гуманітарного права стосуються збройних конфліктів, містять певні правила поведінки воюючих сторін, тобто визначають відносини, пов'язані зі збройним конфліктом.

Слід зазначити, що поява галузевих принципів міжнародного гуманітарного права була викликана об'єктивною необхідністю узагальнити як принципи те, що сформулювалося у виді окремих правил і понять. Принципи об'єктивно необхідні для функціонування цієї системи відносин і норм, вони історично розвивалися разом з цією

© В.І. Ярмачі, 2013

системою. Думок щодо змісту принципів міжнародного гуманітарного права досить багато. Безумовно, галузеві принципи міжнародного гуманітарного права повинні відповідати основним принципам міжнародного права й розвивати їх, система принципів також доповнюється змістом загальних принципів права. Крім того, нові тенденції в міжнародних відносинах вносять корективи в зміст міжнародного гуманітарного права.

Наука міжнародного права не розробила єдиної концепції про принципи міжнародного гуманітарного права. У юристів немає єдності щодо поняття, класифікації, формулювання цих принципів.

На думку Оппенгейма, розвиток права збройних конфліктів (міжнародного гуманітарного права) відбувається на основі принципів: військової необхідності (воюючі повинні застосовувати тільки засоби насильства, необхідні для досягнення військової мети - скорення супротивника); гуманності (припустимі лише такі засоби й методи війни, що є необхідними для поразки супротивника); лицарства (воюючі повинні виявляти взаємну повагу й шляхетність) [1, 246].

Коломбос також називає як основні принципи: гуманізм, лицарство, військово необхідність [2, 441].

Ю.М. Колосов називає наступні галузеві принципи міжнародного гуманітарного права:

гуманізація збройних конфліктів;

міжнародно-правовий захист жертв війни;

обмеження воюючих у виборі методів і засобів ведення війни;

охорона цивільних об'єктів і культурних цінностей;

захист інтересів нейтральних держав [3, 400].

У консультативному висновку Міжнародного суду ООН у справі про правомірність погрози або застосування ядерної зброї, згадуються принципи гуманності (людяності); заборони заподіяння зайвих страждань комбатантам і, відповідно, застосування зброї, що заподіює такі страждання; захист мирного населення й цивільних об'єктів; відмінності між комбатантами й нонкомбатантами; заборона нападу на мирне населення й застосування невибіркової зброї [4, 272-273].

Російський автор О.І. Тіунов пише про наступні принципи положення міжнародного гуманітарного права:

у випадках, не передбачених міжнародними конвенціями, необхідно користуватися загальновідомими нормами міжнародного права у виді міжнародно-правових звичаїв, а також вимог людяності й суспільної свідомості;

застосування норм міжнародного гуманітарного права не торкається правового статусу сторін конфлікту, тобто ці норми застосовуються незалежно від того, знаходяться вони юридично в стані війни чи ні;

- сторони, які беруть участь у конфлікті, не мають необмеженого права у виборі методів і засобів ведення війни й нанесення шкоди ворогу, сила повинна використовуватися в межах, достатніх для досягнення цілей воєнних дій;

особи, виведені з ладу, або які не беруть участі безпосередньо у воєнних діях, мають право на повагу, захист і гуманне поводження;

поводження з усіма людьми не повинне мати розходжень за ознаками раси, статі, національності, мови, соціального походження, релігійних та інших переконань;

гуманітарна допомога з боку медичного персоналу нейтральних країн не повинна розглядатися як втручання в збройний конфлікт;

військовопозитивним повинен бути забезпечений захист

на національному й міжнародному рівні;

сторони збройного конфлікту повинні проводити відмінності між цивільним населенням (нонкомбатантами) і комбатантами, які дозволяють щадити цивільне населення й цивільні об'єкти;

метою норм міжнародного гуманітарного права є реалізація принципів гуманності й обмеження наслідків збройних конфліктів [5, 149-150].

І.Н. Арцибасов і С.А. Єгоров пропонують вважати загальними принципами міжнародного гуманітарного права принципи гуманізму, неприпустимості дискримінації, відповідальності за порушення норм і принципів цієї галузі міжнародного права. Серед принципів, що регулюють засоби й методи збройної боротьби, називають принципи обмеження воюючих у виборі засобів збройної боротьби, розмежування військових і цивільних об'єктів, заборона застосовувати недозволені засоби війни, зброю масового знищення, зброю, яка заподіює зайві страждання. Вони підрозділяють принципи захисту учасників збройної боротьби та цивільного населення на дві підгрупи: принципи захисту прав комбатантів і, відповідно, принципи захисту прав цивільних осіб під час збройних конфліктів [6, 74-79].

А.І. Полторак і Л.І. Савинський серед основних принципів права збройних конфліктів називають:

принцип гуманізації сфери збройної боротьби;

принцип неприпустимості застосування варварських і нелюдських засобів ведення збройної боротьби;

принцип захисту жертв війни й мирних об'єктів;

принцип рівного поводження з учасниками збройних конфліктів і заборони їх дискримінації;

принцип чесності й сумлінності у виборі методів ведення збройної боротьби;

принцип відповідальності учасників збройних конфліктів за військові злочини [7, 123-137].

Представляється, що найбільш складну й розгалужену систему принципів пропонує Ж. Пікте, який поєднує їх у три групи: основні, загальні та принципи, якими повинні керуватися воюючі стосовно жертв збройних конфліктів.

1. Вступні положення, що включають "Обмовку Мартенса" і формулювання про те, що "застосування гуманітарного права не торкається правового статусу сторін, що знаходяться в конфлікті".

2. Основні принципи (є базою для загальних принципів):

"Принцип Права Гуманності" (військова необхідність повинна узгоджуватися з повагою до людини);

принцип права війни (міжнародного гуманітарного права) - воюючі "не повинні наносити своєму супротивнику збиток, нерозмірний з метою війни, яка полягає в знищенні чи ослабленні військової могутності супротивника";

принцип Женевського права: "Особи, виведені з ладу, а також ті, хто не бере участі безпосередньо в бойових діях, мають право на повагу, захист і гуманне поводження";

принцип Гаазького права: "Право сторін, що знаходяться в конфлікті, вибирати методи або засоби ведення воєнних дій не є необмеженим".

3. Загальні принципи:

принцип недоторканності (кожний має право на повагу до життя, фізичну й психічну недоторканність, на повагу усього, що є невід'ємною частиною його особистості); неприпустимість дискримінації (поводження з усіма людьми не повинне мати розходжень, заснованих на

ознаках раси, статі, національності, мови, соціального походження, матеріального становища, політичних, філософських, релігійних переконань або яких-небудь інших подібних критеріїв);

принцип безпеки (кожний має право на особисту безпеку).

4. Принципи, що відносяться до жертв конфліктів (Женевське право):

принцип нейтральності (гуманітарна допомога ніколи не є втручанням у конфлікт);

принцип нормальності (в осіб, які знаходяться під захистом, повинна бути можливість вести нормальне життя);

принцип захисту (державна повинна як на національному, так і на міжнародному рівні забезпечити захист осіб, які опинилися в її владі).

5. Принципи, що відносяться до права війни:

принцип обмеження по особам (цивільне населення й окремі цивільні особи користуються загальним захистом від небезпек, що виникають у зв'язку з воєнними операціями);

принцип обмеження по об'єктах (напади повинні бути строго обмежені військовими об'єктами);

принцип обмеження по засобах і методах ведення воєнних дій (забороняється використовувати проти будь-кого зброю або методи ведення воєнних дій, здатні заподіяти зайву шкоду або надмірні страждання) [8, 77-100].

Струнка система принципів та їх класифікація мають істотне значення для ефективності міжнародного гуманітарного права. Принципи міжнародного гуманітарного права є правовою основою, на якій базуються конкретні норми. Зміст і призначення норми можна усвідомити лише з урахуванням відповідного принципу.

Принципи забезпечують праву, застосовуваному в період збройних конфліктів, єдність і системність, визначають мету, зміст, напрямки нормативного регулювання. Будь-який міжнародно-правовий акт, що містить неконкретні, відірвані від дійсності норми, буде марний, особливо це актуально для такої специфічної для регулювання правом сфери, як збройна боротьба.

Наявність у міжнародному гуманітарному праві системи принципів дає ключ до правильної оцінки внутрішньодержавних актів, і насамперед тих, які регламентують дії збройних сил під час бойових дій.

Застосування міжнародного гуманітарного права - це не тільки законодавча й правозастосовна діяльність, норми цього права повинні бути сприйняті й визнані правосвідомістю більшості людей [120, 177], важлива роль у вирішенні цієї задачі повинна належати системі

принципів міжнародного гуманітарного права.

Зайва деталізація й громіздкі формулювання принципів, розподіл їх на загальні й спеціальні, представляється недоцільним. Чіткість і лаконічність системи принципів міжнародного гуманітарного права, на нашу думку, може сприяти більш ефективному її розумінню й застосуванню.

Аналіз думок фахівців стосовно переліку принципів міжнародного гуманітарного права дозволяє виділити серед найбільш значимих і визнаних наступні галузеві принципи:

Принцип гуманності - основоположний принцип.

Принцип захисту цивільного населення й об'єктів, жертв війни.

Принцип обмеження засобів і методів ведення війни.

Принцип поваги прав людини.

Принцип неспричинення зайвих страждань.

Принцип відповідальності за порушення норм і принципів міжнародного гуманітарного права.

Література

1. Опенгейм Л. Международное право: Пер. с англ. Я.И. Рецкера и А.А. Санталова / Под ред. Г.А. Голунского: В 2 т. - М.: Иностранная литература, 1949. - Т. II. Полумом 1. - 439 с.

2. Коломбос Д. Международное морское право. - М.: Прогресс, 1975. - 782 с.

3. Международное право: Учебник / Отв. ред. Ю.М. Колосов. - М.: Международные отношения, 2000. - 720 с.

4. Лукашук И.И. Международное право. Особенная часть: Учебник. - М.: Бек, 1998. - 410 с.

5. Тиунов О.И. Международное гуманитарное право: Учебник для вузов. - М.: НОРМА-ИНФРА, 1999. - 326 с.

6. Арцибасов И.Н., Егоров С.А. Вооруженный конфликт: право, политика, дипломатия. - М.: Международные отношения, 1989. - 248 с.

7. Полторак А.И. Савинский Л.И. Вооружённые конфликты и международное право. Основные проблемы. - М.: Наука, 1976. - 416 с.

8. Пикте Ж. Развитие и принципы международного гуманитарного права. - М.: МККК, 1994. - 128 с.

9. Рогожин С. Социологический анализ норм международного гуманитарного права // Московский журнал Международного Права. - 2000. - № 4/40. - С. 173-182.

Ярмакі В.Х.

завідувач кафедри конституційного та міжнародного права ОДУВС

Надійшла до редакції: 12. 12. 2012